

РОЗДІЛ 11. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.215.1

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF INTERNATIONAL RELIGIOUS ORGANIZATIONS IN THE INTERNATIONAL LEGAL RELATIONS

Білаш О.В.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри міжнародного права юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена аналізу ролі та значенню міжнародних релігійних організацій у сучасних міжнародно-правових відносинах. Досліджуючи діяльність найбільш значущих релігійних міжнародних організацій як церковних та конфесійних об'єднань, автор робить висновки про вплив релігії на сучасні міжнародні відносини та міжнародно-правові стандарти громадянського суспільства у світовому просторі, що мають міжнародне правове значення у сфері міжнародного та державно-конфесійного права.

Ключові слова: міжнародні організації, міжнародні релігійні організації, міжнародні неурядові організації, Всесвітня рада церков, Міжнародна християнська конференція, державно-конфесійне право, державно-церковні відносини.

Статья посвящена анализу роли и значения международных религиозных организаций в современных международно-правовых отношениях. Исследуя деятельность наиболее значимых религиозных международных организаций как церковных и конфессиональных объединений, автор делает выводы о влиянии религии на современные международные отношения и международно-правовые стандарты гражданского общества в мировом пространстве, имеющих международное правовое значение в сфере международного и государственно-конфессионального права.

Ключевые слова: международные организации, международные религиозные организации, международные неправительственные организации, Всемирный совет церквей, Международная христианская конференция, государственно-конфессиональное право, государственно-церковные отношения.

The article analyzes the role and importance of international religious organizations in modern international and legal relations. According to the study of activity most significant international religious organizations such as church and confessional associations, the author draws conclusions about the influence of religion on contemporary international relations and international legal standards for civil society in the world that have international legal significance in international and church-state law.

Key words: international organizations, international religious organizations, international non-governmental organizations, the World Council of Churches, International Christian Conference of church-state law, state-church relations.

Постановка проблеми. Стан і перспективи розвитку міжнародного права на сучасному історичному етапі різні правники оцінюють по-різному. На жаль, останні трагічні події в Україні внаслідок постійного порушення норм та принципів міжнародного права однозначно виявили кризу у світовому суспільстві. Ця криза як один з етапів розвитку міжнародно-правових відносин торкається всіх сфер життєдіяльності світового громадянського суспільства, у тому числі й релігійної сфери.

Взаємодія релігії та суспільства є важливою проблемою в кожній державі. Не є таємницею, що релігійні інститути, окрім притаманної їм освітянської, соціальної, благодійної діяльності, відіграють важливу роль у політичних державотворчих процесах. Релігія або релігійні організації історично впливали на вибір шляху та стратегії розвитку громадянського суспільства, формували цілі його розвитку. В останні десятиліття вплив релігійного фактору на міжнародну політику значно збільшився, а той факт, що більше чотирьох десятків конституцій держав світу закріплюють привілейоване становище тієї чи іншої релігії, говорить сам за себе.

На міжнародному політичному рівні важливу роль відіграють міжнародна екуменічна організація, у яку входить 348 церков різних традицій, зокрема «Всесвітня рада церков», християнська екуменічна організація, що об'єднує більшість церков Європи, «Конференція європейських церков», Всесвітній ісламський конгрес, міжнародна мусульманська екуменічна (панісламська) організація «Всесвітня асамблея по зближенню ісламських мазхабів»,

американська міжнародна організація «Всесвітня церковна служба», Азіатська буддійська конференція тощо. Саме тому дослідження та аналіз ролі, які відіграють міжнародні релігійні організації в міжнародно-правових відносинах є важливим та актуальним напрямом дослідницької роботи на сучасному етапі розвитку міжнародного права.

Стан дослідження. Останні десятиліття європейські та американські науковці активно досліджують тематику, присвячену ролі міжнародних релігійних організацій у міжнародно-правових відносинах. Згідно з даними Бібліотеки Конгресу США з 2001 року тільки англійською мовою вийшло близько 20 монографій, присвячених ролі релігії, насамперед ісламу, у міжнародних відносинах [1, с. 112]. Так, цій тематиці присвятили свої роботи Дж. Хейнс [2], Дж. Томас [3]. Над цією тематикою в різний час працювали О.Д. Воскресенський, П.І. Касаткін, Ю.В. Косов. Праця В.В. Лопатіна присвячена ролі буддизму в політичних процесах. На жаль, в українській науковій літературі зазначена проблематика й на сьогодні залишається до кінця не дослідженою, а зважаючи на суспільні процеси, що мають місце в сучасному громадянському суспільстві, є актуальною.

Виклад основного матеріалу. Зростаючий вплив релігії на міжнародні відносини й активізація діяльності міжнародних релігійних організацій обумовлюється передусім нестабільністю світової політичної системи. Ніхто зараз уже не заперечує, що релігійні міжнародні організації є повноцінними та рівноправними учасниками міжнародних відносин.

У Європейському просторі вплив релігії на суспільно-політичне життя відчувається саме зараз під час обговорення питань євроінтеграції та розширення ЄС, а також формування загальноєвропейських інститутів, де релігійні організації намагаються активно впливати на євроінтеграційні процеси безпосередньо або за допомогою політиків. Зауважимо, що міжнародні релігійні організації продовжують свою активну діяльність і на законодавчому рівні. Під впливом християнських церков та міжнародних релігійних організацій до проекту Конституції було включено статтю 51, яка гарантує повагу Євросоюзу до статусу церков та релігійних асоціацій у країнах-членах ЄС, а також до традицій взаємодії між церквою та державою в цих країнах.

Більшість науковців вважає правильним таку типологію міжнародних релігійних організацій, що включає в себе три типи: урядові (Організація «Ісламська конференція»), всевітні та регіональні міжнародні організації (Всесвітня рада церков, Конференція європейських церков та інші), окремі міжнародні релігійні організації (Римо-католицька церква, Вселенський та Московський патріархати тощо) [4, с. 258]. У нашому випадку, як визначає О.А. Дорська, «під міжнародними релігійними організаціями в сучасних умовах слід розуміти неурядові організації, що ґрунтуються у своїй діяльності на установках і цінностях релігійного і духовного характеру та мають релігійну мотивацію мети участі в міжнародних відносинах, а також міжкурядові організації, що ставлять перед собою завдання забезпечення релігійної солідарності в усіх сферах життя» [5, с. 6].

Більшість із таких організацій були засновані та створені в ХХ столітті. Так, Всесвітня рада церков утворена в 1948 році в Амстердамі (Голландія) є однією з найбільш представницьких і впливових міжхристиянських організацій, керівним центром сучасного єкуменічного руху, учасниками якого є протестантські, православні й нехалкідонські (монофізитські) церкви та об'єднання [6, с. 649]. Крім протестантських, англіканських та старокатолицьких, зазначена організація об'єднує низку православних та нехалкідонських (монофізитських) церков, які представляють понад 440 млн віруючих різних християнських деномінацій. Треба зазначити, що Римо-католицька церква не є членом Всесвітньої ради церков, хоч і має своїх представників при цій організації. Окрім налагодження взаємовідносин та діалогу із церквами різних деномінацій, Всесвітня рада церков активно працює у сфері досліджень актуальних політичних, соціально-економічних, науково-технічних та екологічних проблем, тим самим безпосередньо впливаючи на міжнародну політику в цих напрямках. Це також зумовлено й тим, що завдяки своїй де-юре незалежності «міжнародні неурядові організації мають певні переваги у світовій політиці порівняно з традиційними акторами – державами та міжкурядовими організаціями» [7]. Утворення такої організації в 1948 році розцінювалося як об'єднана ініціатива християнських церков для впливу на міжнародну політику, у тому числі і як відповідального гравця світової політики з миротворчими функціями [8, с. 72]. Адаже церкви можуть підтримувати або не підтримувати певні державні починання й на міжнародному рівні, тим самим суттєво впливаючи на масову свідомість віруючих як громадян. Загальновідомим є факт, що Всесвітня рада церков створювався за безпосередньої участі представників політичної та фінансової еліти США. У першій її асамблеї, що відбулася в 1948 році в Амстердамі, взяв участь майбутній держсекретар США Дж. Ф. Даллес.

Конференція європейських церков об'єднує на сьогодні 115 православних, протестантських, англіканських та старо-католицьких церков зі всіх європейських держав та була заснована в 1959 році. Конференція була утворена з метою сприяти примиренню народів Європи, розділених після Другої світової війни. Серед заявлених цілей конференції слід виокремити дві основні: зближення церков у їх

прагненні до єдності та допомога церквам різних конфесій у досягненні взаєморозуміння, незважаючи на історичні, географічні, мовні та економічні бар'єри.

Зазначимо, що 20 грудня 2013 року Конференція європейських церков оприлюднила офіційну заяву щодо подій в Україні та звернулася до всіх своїх членів, щоб ті запровадили «особливі молитви за народ і зусилля церков України в їхній боротьбі за єдність, гармонію і хороше керівництво держави».

До міжнародних релігійних організацій відносять також і Християнську мирну конференцію [9, с. 119]. Зазначена організація ще в недалекому минулому відіграла значущу роль як міжнародна миротворча організація з консультативним статусом при Економічній і соціальній раді ООН. Організація створена в 1958 році та об'єднує релігійні організації 86 країн усіх континентів, співпрацює з єкуменічними та регіональними молодіжними, жіночими та іншими релігійними асоціаціями. Християнська мирна конференція розробляє з богословських позицій питання відповідальності християнських церков за збереження миру, розрядку міжнародної напруженості, виступає проти застосування зброї масового знищення. Християнська мирна конференція була створена на протидію Всесвітній раді церков, яку вважали підконтрольною США [10, с. 80]. Зауважимо, що, не дивлячись на те, що Християнська мирна конференція була створена за ініціативою церков соціалістичних країн, до роботи організації досить швидко долучилися й представники США, Англії, Австрії, Франції, Швейцарії. Таким чином організація Християнська мирна конференція стала ще однією альтернативною платформою за участю релігійних організацій у питанні миру між соціалістичним та капіталістичними таборами.

До молодіжного крила міжнародних релігійних організацій належить Всесвітнє братство православної молоді «Синдесмос», засноване в 1952 році у Франції. Нині в діяльності братства беруть участь 126 організацій та навчальних закладів із 42 країн. В останні роки ця організація втрачає свій вплив та отримує критику з боку окремих церковних діячів за надзвичайну політизованість та фінансову залежність від Всесвітньої ради церков і Європейської комісії.

Американська міжнародна організація «Всесвітня церковна служба», що складається з 37 християнських церков та організацій і діє в 30 країнах світу, забезпечує гуманітарну допомогу районам, що знаходяться в зоні лиха, і допомогу біженцям у всьому світі, тим самим впливаючи на міжнародні відносини. Навіть сьогодні Всесвітня церковна служба разом із Конференцією католицьких єпископів США, об'єднаннями лютеран та іудеїв виступила з петицією до Уряду США про прийняття 100 тисяч сирійських біженців.

Азіатська буддистська конференція за мир буквально повторює цілі християнських мирних конференцій, лише вносячи свої корективи щодо соціальної справедливості. Азіатська буддистська конференція була заснована в 1970 році є міжнародною неурядовою організацією буддистів країн Азії, яка відповідно до своїх установчих документів виступає за дбайливе ставлення до природи, за мир і роззброєння, за свободу й незалежність народів, за соціальну справедливість, за захист прав і гідності людини. Традиційно в роботі конференції брали участь представники буддистських громад Непалу, Шрі-Ланки, Лаосу, Камбоджі, Монголії та Радянського Союзу (пізніше Росії). Зазначимо, що активно тема «буддистської дипломатії» використовується Китаєм щодо сусідніх країн: Індії, Таїланду, Непалу, М'янми, Лаосу, Шрі-Ланки, Камбоджі, Японії, Монголії та Індонезії. Для цієї методики використовувалися як освітні, соціальні, наукові проекти, так і проекти, пов'язані з релігією (наприклад, виставлення для поклоніння священних останків Будди в інших країнах, що зберігаються в Китаї) [11, с. 29].

Вплив ісламу у світовій політиці проявляється переважно за допомогою міжнародної діяльності мусульманських держав, особливо тих із них, де іслам оголошений державною релігією (арабські країни, Афганістан, Туреччина, Іран, Пакистан, Індонезія), і численних міжнародних організацій та асоціацій ісламського спрямування.

Окремого аналізу заслуговують міжнародні мусульманські релігійні організації. Ідея створити єдину міжнародну організацію, яка могла б об'єднати всіх мусульман світу, виникла після ліквідації Халіфату в Туреччині в 1924 році. У 1926 році була заснована перша міжнародна мусульманська організація – Всесвітній ісламський конгрес, що об'єднує представників більше 40 країн. На думку О.Д. Воскресенського, в ісламській теології та юриспруденції середньовіччя та нового часу не склалося розробленої теорії міжнародних відносин. Як норми, що регулюють взаємовідносини між народами, використовувалися такі коранічні установки, як принцип ісламського братства, джихад, ідеал мусульманської громади-держави – умма [12, с. 257]. У цій організації ісламські країни представлені релігійними лідерами, богословами, керівниками місцевих мусульманських організацій, а іноді й державними діячами, що впливає й на міжнародні відносини. Вони ведуть активну ідеологічну, місіонерсько-проповідницьку, агітаційну роботу, домагаються її кадрового забезпечення. Основними заявленими цілями під час створення організації стає просвітницька діяльність: поширення віри, вивчення історії, освіта, соціальна допомога. Не менш важлива тенденція в новітній міжнародно-правовій доктрині ісламу до постійного розширення кола норм і принципів чинного міжнародного права, які продиктовані або допускаються ісламом у сучасних міжнародних відносинах.

Іншою відомою мусульманською організацією є міжнародна мусульманська екуменічна (панісламська) організація, заснована в 1990 році в Ірані під назвою Всесвітня асамблея по зближенню ісламських мазхабів.

Мазхаб означає релігійну та юридичну школу (напрямок) ісламського права, яких у світі налічують до шести. Зна-

чена організація закликає до примирення всіх ісламських мазхабів та проголошує своєю основною діяльністю проведення міжнародних конференцій, симпозіумів, що ведуть до цієї цілі. З 1999 року організація є ініціатором проведення щорічної Міжнародної конференції ісламської єдності. При Асамблеї створено науково-дослідний центр із розробки платформи для інтеграції різних мусульманських релігійно-правових шкіл. Широко відомим у світі є Міжнародний союз мусульманських учених (далі – МСМУ) – міжнародна неурядова ісламська організація, заснована в 2004 році в Лондоні. У 2010 році представники МСМУ брали участь у переговорному процесі пошуку перемир'я в Саадському конфлікті між зейдітськими повстанцями хуситами й урядом Ємену.

Висновки. Сучасні міжнародно-правові відносини характеризуються не лише розширенням сфери його застосування, але й значною його активізацією. Водночас активізація релігійного життя, сучасна конфесійна динаміка значно впливають на розвиток міжнародно-правових відносин. Релігійні лідери від імені своїх церков та релігійних організацій усе частіше висловлюють свою думку з приводу тих чи інших подій та змін у світі. І їх голос стає більш дієвим завдяки міжнародним релігійним організаціям, до складу яких вони входять. Сьогодні церкви намагаються вибудувати єдиний християнський простір, робляться спроби подолати культові та богословські відмінності між усіма християнськими церквами, тому без перебільшення можна сказати, що сподівання на зменшення ролі релігії в державотворчих процесах ХХІ століття є помилковими, а релігійні організації й надалі продовжують відігравати значну роль у процесі державотворення та міжнародно-правових відносинах. І не дивлячись на те, що окрема група системи правових норм лише починає формуватися, необхідно враховувати під час подальших наукових досліджень, що діяльність релігійних організацій, їх статuti та порядок функціонування нерозривно пов'язані з трьома різними галузями права: міжнародного, внутрішньодержавного та церковного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Папкова И.А. Религия и международные отношения: состояние дисциплины в США / И.А. Папкова // *Полития*. – 2010. – № 1 (56). – С. 111–117.
2. Haynes J. 2001. Transnational Religious Actors and International Relations / J. Haynes // *Third World Quarterly*. – Vol. 22. – № 2
3. Thomas G. 2001. Religions in Global Civil Society / G. Thomas // *Sociology of Religion*. – Vol. 62. – № 4.
4. Касаткин П.И. О роли религиозных акторов в современных мировых политических процессах / П.И. Касаткин // *Вестник МГИМО-Университета*. 2010. – № 1. – С. 257–261
5. Дорская А.А. Международные религиозные организации и формирование международного гражданского общества / А.А. Дорская // *Гражданское общество в России и за рубежом*. – 2014. – № 4. – С. 7–10
6. Крижановська О.О. Всесвітня рада церков / О.О. Крижановська // *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 2003– . – Т. 1 : А–В. – 203. – 688 с.
7. Новакова О.В. Роль міжнародних неурядових організацій в реалізації концепції сталого розвитку / О.В. Новакова // *Політологічні записки*. – 2013. – № 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Polzap_2013_7_4.pdf.
8. Plathow M. Reinhold Niebuhr und die I. Weltkirchenkonferenz in Amsterdam 1948. Das christliche Zeugnis internationaler Verantwortung, in: D. Schössler / M. Plathow (Hrsg.) // *Öffentliche Theologie und internationale Politik. Zur Aktualität Reinhold Niebuhrs*. – Wiesbaden, 2013. – S. 59–74.
9. *Мировая политика и международные отношения* : учебное пособие для вузов / под ред. Ю.В. Косова. – СПб. : Питер, 2012. – 400 с.
10. Ливцов В.А. РПЦ и экуменическая деятельность международных просоветских организаций / В.А. Ливцов // *Власть*. – 2008. – № 1. – С. 79–82.
11. Zhang J. *Buddhist Diplomacy: History and Status Quo* / J. Zhang. – Los Angeles : Figueroa Press, 2012. – P. 64.
12. *Восток/Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений* : учебное пособие / под ред. А.Д. Воскресенского. – М. : Московский государственный институт международных отношений (Университет) ; «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. – 528 с.